

Bajáky András Olivér¹

„A modern magánjog római jogi alapjai — Emlékezés a 100 éve született Benedek Ferencre”²

Absztrakt

A Károli Gáspár Református Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2026. január 30-án Budapesten közös tudományos konferenciát rendezett „A modern magánjog római jogi alapjai – Emlékezés a 100 éve született Benedek Ferencre” címmel. A konferencia célja Benedek Ferenc professzor tudományos örökségének felidézése, valamint a római jog modern magánjogra gyakorolt hatásának bemutatása volt. A rendezvényen négy szekcióban összesen tizenhét előadás hangzott el, amelyek történeti, dogmatikai és jogelméleti megközelítésben vizsgálták a római jog továbbélését a kortárs jogrendszerekben.

Az előadások egy része Benedek Ferenc személyes és tudományos életművét idézte fel, hangsúlyozva a római jog magyarországi oktatásában betöltött meghatározó szerepét és oktatói tevékenységének hatását. A konferencia további prezentációi a római jog egyes intézményeinek – így a zálogjognak, a tulajdonvédelemnek, a megbízás nélküli ügyvitelnek, a jogalap nélküli gazdagodásnak vagy a választottbíráskodásnak – történeti és dogmatikai elemzésére koncentráltak, rámutatva azok modern jogrendszerekben való továbbélésére és jelentőségére. Kiemelt figyelmet kapott a római jog szerepe az európai jogharmonizációban, a vagyonkezelési struktúrák fejlődésében, valamint a jogelméleti gondolkodásban, különös tekintettel a mesterséges intelligencia korának kihívásaira.

A délutáni szekciók a római jog forrásainak értelmezésével, az antik oktatási rendszer gazdasági és jogi hátterével, a kiskorúak és nők jogvédelmével, valamint a római állam működésének egyes társadalmi és büntetőjogi aspektusaival foglalkoztak. Az előadások egyaránt érintették a korrupció jelenségét, az antik gazdálkodás környezeti dimenzióit, a katonai vereségek jogi következményeit és a római jogi érvelés módszertani kérdéseit.

A konferencia tanúsága szerint a római jog nem csupán történeti jelentőségű joganyag, hanem a modern magánjog és jogi gondolkodás egyik alapvető forrása. Benedek Ferenc tudományos munkássága hozzájárult e hagyomány továbbéléséhez, és a jelenkori római jogi kutatások számára is irányadó szellemi örökséget jelent.

Kulcsszavak: római jog továbbélése, magánjogtörténet, európai jogharmonizáció, európai jogfejlődés, romanisztikai kutatás

Abstract

On January 30, 2026, Károli Gáspár University of the Reformed Church and the Faculty of Law and Political Sciences at the University of Pécs co-hosted an academic conference in Budapest titled “The Roman Law Foundations of Modern Private Law – Commemorating Ferenc Benedek on the Centenary of His Birth.” The aim of the conference was to

¹ doktorandusz, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

² DOI 10.59558/jesz.2026.1.110

commemorate the academic legacy of Professor Ferenc Benedek and to demonstrate the practical influence of Roman law on modern private law. A total of seventeen presentations were delivered across four sessions, examining the heritage of Roman law in contemporary legal systems from historical, dogmatic, and legal-theoretical perspectives.

Some of the presentations recalled the personal and scholarly life's work of Ferenc Benedek, emphasizing his pivotal role in the teaching of Roman law in Hungary and the impact of his teaching activities. Other presentations at the conference provided historical and dogmatic analyses of specific institutions of Roman law – such as the right of pledge, protection of property, agency without authority, unjust enrichment, and arbitration – highlighting their heritage and significance in modern legal systems. Particular attention was given to the role of Roman law in European legal harmonization, the development of asset management structures, and legal theory, with special regard to the challenges of the age of artificial intelligence.

The afternoon sessions focused on the interpretation of the sources of Roman law, the economic and legal background of the ancient educational system, the legal protection of minors and women, and certain social and criminal law aspects of the functioning of the Roman state. The presentations also addressed the phenomenon of corruption, the environmental dimensions of ancient agriculture, the legal consequences of military defeats, and methodological issues in Roman legal reasoning.

As evidenced by the conference, Roman law is not merely a body of law of historical significance, but also one of the fundamental sources of modern private law and legal thought. Ferenc Benedek's scholarly work has contributed to the continuation of this tradition and represents an intellectual legacy that continues to guide contemporary research in Roman law.

Keywords: heritage of Roman law, history of private law, harmonization of European Law, development of European Law, romanistic research

I. Bevezetés

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara közös tudományos konferenciát szervezett Budapesten, a Károlyi–Csekonics-palota Szivartermében „*A modern magánjog római jogi alapjai – Emlékezés a 100 éve született Benedek Ferencre*” címmel, 2026. január 30-án. A rendezvény Benedek Ferenc professzor szellemi öröksége előtt tisztelgett, különös tekintettel a római jog modern magánjogra gyakorolt hatására.³ A konferencián a római jogot kutató hazai jogtudósok, professzorok és akadémikus professzorok mellett részt vett az ünnepelt fia, Dr. Benedek Gábor is. A konferencián összesen 17 előadás hangzott el, 4 különböző szekcióban.

A konferenciát Prof. Dr. Gál István László, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánhelyettese, valamint Prof. Dr. Boóc Ádám a Károli Gáspár

³ Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc a nemzetközi tekintélyű római jogász (1926–2007). In Béli Gábor (szerk.): Benedek Ferenc professzor emlékezete. A Zalaegerszegen 2019. június 6. napján megtartott emlékülés előadásai. Bíbor Kiadó, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 2019, 20–41. o.; Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc (1926–2007). In Hamza Gábor – Siklósi Iván (szerk.): Magyar jogtudósok IV. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 137–156. o.; Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc a könyvtárápító jogtudós (1926–2007). In Kokovai Szabina – Pohánka Éva (szerk.): Ünnepi tanulmányok Móró Mária Anna tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, Pécs, 2009, 273–282. o.; Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc életműve (1926–2007). In JURA 2008, 14. évf., 2. szám, 183–196. o.

Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánhelyettese nyitotta meg. Prof. Dr. Gál István László nyitóbeszédében kiemelte, hogy Benedek Ferenc egyszerre volt szellemi és emberi karakter. Benedek Ferenc 1968-tól egyetemi tanár, kandidátusi fokozatát 1969-ben szerezte meg. A legnagyobb magyar jogtudósok között tartjuk számon, akinek szigorúsága a vizsgáztatások vonatkozásában soha nem volt öncélú. Benedek Ferenc mindig a fegyelemre, az alaposságra és a maximális koncentrációra nevelte a hallgatókat. Oktatói munkája során vallotta, hogy a jogászképzés nem csak szakmai, hanem erkölcsi kérdés is. A jogtörténetet élő, szellemi gondolatként azonosította. Neve egyet jelentett a szakmai tekintéllyel, kurzusain mindig túljelentkezés volt. A fiatal kollégák őszinte segítője volt, szellemi örökségét jelen konferencia viszi tovább.

Prof. Dr. Boóc Ádám nyitóbeszédében a magánjogtörténet és a római jog kapcsolatára helyezte a hangsúlyt. A római jog a kontinentális jog alapjaként nem csak tudományos jelentőséggel bír, ugyanis a rómaiak által meghatározott jogintézmények és jogelvek tetten érhetőek napjaink jogalkalmazásában is, legyen szó jogesetekről, a keresetlevelekről vagy a bírói gyakorlatról. A magánjogtörténet és a római jog kapcsolatát tehát a kontinuitás és a tradíció kettőssége jellemzi. Benedek Ferenc, aki a Pécsi Tudományegyetem könyvtárának névadója volt, nem szerette, ha ünnepelték, a Professor Úr kívánsága inkább az volt, hogy a római jogról legyen szó. Szakmai tekintélyét fémjelzi, hogy közgazdasági akademikusok tekintettek rá mesterként, dolgozószobájában pedig olyan jogtudósok fordultak meg, mint például Sólyom László és Mádl Ferenc. Halálát követően Zala megyei tanítványai gyűjtésbe kezdtek, hogy szobrot állítsanak Benedek Ferenc tiszteletére a Pécsi Tudományegyetemen. Az Universitas Televízió Benedek Ferencről készített összeállításában a magyar jogtudós a római jognak a jogászképzésben játszott szerepét a történeti, intézménytörténeti és logikai gondolkodás megteremtésében ragadta meg. Az angolszász jogászképzésre jellemző interdiszciplináris vonásokat, a más fakultásokra (például filozófia, történelem, bölcsészet) való áthallgatás lehetőségét, az összehangolás, a továbbképzések és ráképző tanfolyamok fontosságát hangsúlyozta. Benedek Ferenc kifejezett meggyőződése volt, hogy egy professzor nem a kitüntetésekért dolgozik. Professzor Úr azt tanácsolta azoknak, akik tudományos kutatásra adnák a fejüket, hogy készítsenek munkatervet, tűzzenek ki elérendő célokat, osszák be jól az idejüket, valamint legyenek céltudatosak és törekedjenek a precizításra.⁴

II. 1. Szekció

Az első szekcióban Prof. Dr. Földi András⁵, az MTA levelező tagja (ELTE ÁJK) „Emlékeim Benedek Ferencről” című, személyes hangvételű előadásában idézte fel az ünnepelt professzor alakját és tudományos munkásságát. Földi András Professzor Úr rengeteg segítséget kapott Benedek Ferencről szakmai pályafutása során. Benedek Ferenc méltatta Földi András erőfeszítéseit a német nyelv elsajátítása vonatkozásában, zsűritagként megdicsérte Földi András dolgozatát a Pécsi Tudományegyetemen 1979-ben megrendezett XIV. Jogász OTDK-n. Az olasz romanisták egy 1984 november elején tartott nemzetközi római jogi konferencián tiszteletüket fejezték ki Benedek Ferenc iránt. Földi András kandidátusi disszertációját 1989

⁴ Az Universitas Televízió Benedek Ferencről készített összeállítása: <https://www.youtube.com/watch?v=27bbqCxJeUo&t=226s>

⁵ Az előadótól napjaink romanistái, a quasi delictumok és az exercitor felelősségének témakörében lásd továbbá: Földi András: Reflections on the mission (“Beruf”) of Romanists of our time. In *Revue Internationale des Droits de l’Antiquité* Vol. 70, No. 1, 2024, 337–350. o.; Földi András: Appunti sulla categoria dei quasi-delitti. In *Talamanca, Mario – Anon. (szerk.): Iuris vincula 3: Studi in onore di Mario Talamanca*. Jovene Editore, Napoli, 2001, 411–438. o.; Földi András: Appunti sulla responsabilità per l’ ‘exercitor in potestate’. In *Hamza Gábor – Kajtár István – Zlinszky János (szerk.): Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1996, 73–81. o.

októberében Benedek Ferenc opponensként véleményezte. Előadásának zárásaként Földi András Benedek Ferenc munkásságát és annak jelentőségét a német pandektisták kiemelkedő alakja, Rudolf Jehring életművéhez hasonlította.

Ezt követően Prof. Dr. Hamza Gábor⁶, az MTA rendes tagja (ELTE ÁJK) „*Észrevételek a római jog szerepéről az európai jogharmonizációban*” címet viselő prezentációjában a római jog európai integrációban betöltött jelentőségét elemezte. Professzor Úr megállapítása szerint az európai jogharmonizáció nem korlátozható kizárólag az Európai Unió 27 tagállamára. A római jog a klasszikus polgári jog mellett a kereskedelmi jog európai fejlődésében is éreztette hatását. Hamza előadásában a Paviai iskola jogharmonizációs tevékenységét ismertette. Az iskola egyik kiemelkedő alakja, Giuseppe Gandolfi szoros kapcsolatot ápolt a hazai jogtudósokkal, így Benedek Ferencel is. A Paviai iskola négy kötetből álló kódex tervezete nem csak elvek összességét jelentette. A francia, német, angol és olasz nyelvű változatban is létező tervezet valamennyi európai ország jogharmonizációját feladatának tekinti. A francia, német, olasz területeken végbement jogfejlődés mellett az angol common law rendszerében fellelhető római jogi hagyományok egyaránt inspirációként szolgáltak a tervezet összeállításakor. Hamza Gábor Paolo Galli munkája nyomán rámutatott, hogy a kontinentális jogrendszerek és a common law közti különbségek eltűnőfélben vannak, a római jogi hagyományok mindkét rendszer alapját képezik. Benedek Ferenc opponensként véleményezte Hamza Gábor akadémiai doktori disszertációját 1983 májusában.

Ezt követően Prof. Dr. Jakab Éva⁷ (KRE ÁJK) „*A zálogjog kettős arca: in rem és in personam actio*” című előadásában a klasszikus római jogi jogintézmény dogmatikai sajátosságait elemezte. A jogi problémát az 1994-es végrehajtási törvénynek a zálogjog jogutódlást illető rendelkezése jelentette, amely bírósági elbizonytalanodást eredményezett. A bírók által kért jogegységi határozatban a Kúriának a zálogjog dologi illetve kötelmi hatályának kérdésében kellett állást foglalnia és iránymutatást adnia. Jakab Éva Professzor Asszony a jogegységi határozat ismertetését megelőzően mélyreható történeti jogösszehasonlítást vázolt fel előadásában. A zálogjoggal foglalkozó római jogi forráshelyek a következő megállapításokat tartalmazzák: zálogjog bármilyen kötelezettsége alapítható; a zálogszerződés pusztán megegyezéssel jön létre; a kézizálog a zálogtárgy zálogjogának birtokba adása, keresete az *actio pignoratitia* amely egy *in personam actio*, tehát kötelmi kereset; a zálogjogot a jogosult materiális kielégítése szünteti meg. A középkorban a hangsúly a jelzálog bejegyzésének folyamatára helyeződött. A spanyol területeken a konstitutív hatály dominált, a Francia Királyságban 1673-tól lehetővé vált a zálogjog bejelentése, a porosz területeken a zálogjogra vonatkozó csődrendelet és bírósági regiszter mellett az Allgemeines Landrecht rendelkezett a jelzálogkönyvről. A Napóleon korabeli Code Civil formakényszer írt elő. A Német BGB a formakényszer mellett konstitutív hatályt írt elő, a zálogszerződés azonban elvesztette

⁶ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Hamza Gábor: *Észrevételek a római jog és az európai jog kapcsolatáról, tekintettel Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásának huszadik évfordulójára*. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Osztoivits András – Varju, Márton (szerk.): *Az európai jog szerepe a magyar jogfejlődésben 2004–2024*. Osiris Kiadó, ELTE TK Jogtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2025, 69–84. o.; Hamza Gábor: *Trends in the Development of Private Law in Europe from the Beginning to the End of the 20th Century I.: The Origins of European Private Law and its Development in the Middle Ages*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2025.; Hamza Gábor: *Approximation and Harmonization of Private law in Europe: Reflections from the Viewpoint of Comparative Law*. In Siliquini-Cinelli, Luca – Gianti, Davide – Balestrieri, Mauro: *The Grand Strategy of Comparative Law*. Routledge, London, 2024, 268–281. o.

⁷ Az előadótól a nők római végrendeletekben való megjelenése, a jogi pluralizmus és egy ókori londoni oklevél tartalmi elemzése témájában lásd továbbá: Jakab Éva: *Frauen in letztwilligen Verfügungen: Die dokumentarische Überlieferung*. In Babusiaux, Ulrike – Kolb, Anne (szerk.): *Das römische Testament: Funktion, Archivierung und Tradition*. De Gruyter, Berlin, 2026, 159–187. o.; Jakab Éva: *Legal pluralism in the Roman Empire. A case study*. In *Hungarian Journal of Legal Studies* Vol. 65, No. 1, 2024, 56–72. o.; Jakab Éva: *Quod se emisse diceret: Überlegungen zu einer Urkunde aus dem antiken London (RIB II 2443.19 = AE 1994, 1093)*. In *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis-Revue d'Histoire du Droit-The Legal History Review*, Vol. 92, No. 1–2, 2024, 1–36. o.

consensus jellegét. A svájci jogban a rögzített záloghely áttöri a rangsor elvet, a zálogjog akcesszórius jellege ezáltal háttérbe szorul, ez pedig a dologi hatály kétségbe vonását eredményezi. Meibom elméletében a zálogot a reál kötelmek közé sorolja (Realobligationen) és a noxális felelősséget alkalmazza a zálogjogra. A Wertrecht tézis szerint a zálogjog szintén nem akcesszórius. Dernburg és Windscheid elvetik a kötelmi jog átértelmezését, álláspontjuk szerint az értékesítés joga a zálogjog célját és tartalmát jelenti egyben, a zálogjogosultak között rangsor áll fenn. Windscheid a zálogjogot olyan önállóan természetű, széleskörű tartalommal rendelkező, a tulajdonjogba való erős beavatkozásnak tekinti, amely akár annak megszüntetéséhez is vezethet. A Kúria jogegységi határozatában (2022/1.) a zálogjog dologi hatályát határozta meg. Jakab Éva előadása végén megemlékezett a Pólay Elemér és Benedek Ferenc között fennálló szoros viszonyról, Benedek Ferenc szegedi látogatásairól.

Prof. Dr. El Beheiri Nadja⁸ (PPKE JÁK) „*A partus ancillae sorsa az actio Publiciana tükrében*” című referátumában a római jogi tulajdonvédelem egyik összetett problémáját tárgyalta. El Beheiri Nadja Professzor Asszony bevezetésként kiemelte, hogy Benedek Ferenc tudományos munkája során mélyrehatóan foglalkozott az *actio Publiciana* eredetének kérdésével. Az *actio Publiciana* eljárásjogi jogintézményként a bizonyítás megkönnyítését, az eredeti tulajdonosok védelmét, a forgalmi biztonság megerősítését szolgálta. A *partus ancillae*, a rabszolga nők gyermeke a *hereditas* gyarapítását szolgálta, az ezzel ellentétes álláspont szerint azonban nem számított gyümölcsnek. A kérdéssel foglalkozó *Digesta* forráshelyekből levonható következtetések szerint a rabszolganő *resortiva*, lopott dolog (*ancillae furtivae*), a jóhiszemű vevő tulajdont szerez a rabszolganő gyermeke felett, ugyanakkor birtokbavétel nem történt, mivel a tolvaj nem birtokolhat el. A *Digesta* rendelkezik továbbá arról is, hogy a jóhiszeműségnek (*bona fides*) a gyermek születésének pillanatáig fenn kellett maradnia. A jóhiszeműség mellett a gyermek-anyja közti kapcsolódás is jogi jelentőséggel bírt a jogcím tekintetében. A császármetszéssel született gyermekek esetében az eredeti jogcímet kellett átruházni a *partus*ra. El Beheiri Nadia megállapítása szerint tehát a rabszolganő gyermeke jogilag nem tekinthető gyümölcsnek, ugyanakkor a római jogi forrásokat összefüggésükben nézve tetten érhető egy erős kísértés, hogy a római jogászok gyümölcsnek tekintsék a *partus ancillae*-t. Benedek Ferenc következtetése szerint az *actio Publiciana* a jóhiszemű birtokos védelmét szolgálta.

III. 2. Szekció

A délelőtti program második részében az első prezentációt Prof. Dr. Sándor István⁹ (ELTE ÁJK) tartotta, „*Római jogi hagyományok napjaink vagyonkezelési struktúráiba*” címmel. Sándor István Professzor Úr bevezetésként az 1990-es években Magyarországon vagyonossá váló vállalkozói réteget érintő jogi problémát ismertette. A

⁸ Az előadótól a rabszolgafelszabadítást követő jogérvényesítés témakörében lásd továbbá: El Beheiri Nadja: Egy felszabadított rabszolga érvényesíti jogait. In Boóc Ádám – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Studia in honorem 65 Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 107–113. o.*; El Beheiri Nadja: Recovery of an Undue Payment by a Manumitted Slave in Ancient Rome. In *Strathmore Law Journal*, Vol. 6, No. 1, 2022, 213–231. o.; El Beheiri Nadja: Sklaverei und Freiheit bei Theodor Mommsen. In *Pázmány Law Review*, Vol. 3, No. 1, 2015, 105–114. o.

⁹ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Sándor István: A vagyonvédelmi trustok elterjedése az Amerikai Egyesült Államokban. In Boóc Ádám – Sándor István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2019, 237–246. o.*; Sándor István: A vagyonvédelem jogi eszközeinek legújabb nemzetközi tendenciái: Az angolszász trust és annak más jogrendszerekben kialakított megfelelőinek áttekintése, e jogi konstrukciók vagyonvédelmi jellegének elemzése. HVG-ORAC, Budapest, 2019.; Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust: Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC, Budapest, 2017.

vagyonátszállás tekintetében a családtagok nem mindig voltak alkalmasak a vállalkozás továbbvitelére. Az így felmerülő öröklési jogviták sok esetben a vállalkozások csődjéhez vezettek. A vagyon vonatkozásában egy átmenetre volt szükség, amely biztosította, hogy az örökösök ne legyenek automatikusan tulajdonosok, ugyanakkor fennálljon a lehetőség a hasznok élvezetére. A vagyonkezelési jogviszony megbízási jellegű, tulajdonátruházási mozzanatot tartalmazó, informális megállapodásként alakult ki. A római jogban a *fideicommissum* (hitbizomány) mint hárompólusú jogviszony biztosította a családi vagyon egyben tartását. A common law rendszerében ez az intézmény use (trust) elnevezéssel működött. A római jogi hatások az angolszász fejlődésben is fellelhetők, például a hódítások révén. A kánonjog lehetséges szerepét támasztja alá Lanfranc of Bec világi jogász munkássága, valamint Vacarius, a *Liber Pauperum*, a pavai és a bolognai jogiskola hatása a 12. század közepétől. Sándor István a trust angliai elterjedésének okai között a szerzetesrendeket emeli ki, akik megszegték szegénységi fogadalmukat. A trust metamorfózisa a kereskedelmi jog térnyerésével vette kezdetét a 17-18. század folyamán. Jellegadó szabályai közé tartozott a vagyonekülönítés, a jogviszonyban nem a személyek, hanem a pozíciók számítottak, a vagyonkezelő tisztséget töltött be, a kedvezményezett jogai közé tartozott a harmadik személlyel szembeni igényérvényesítés lehetősége. A trust intézményét a 19. század végétől egyre több állam próbálja bevezetni saját jogrendszerébe. A trust magyarországi átvételének kérdése 2013-2014 körül merült fel. A lehetséges megoldások között szerepelt a trust szabályainak egy az egyben való átvétele, a nemzetközi trust jog alkalmazása a belső jogban történő változtatás nélkül, a funkcionális átvétel, valamint a *fiducia* szabályainak modernizálása a lényegi tartalom és struktúra meghagyásával.

Prof. Dr. Deli Gergely¹⁰ (NKE ÁNTK) „Az ötödik negyed. Megjegyzések a jog természetéről a mesterséges intelligencia fényében” címet viselő előadásában a jog fogalmát vizsgálta a technológiai fejlődés kihívásai közepette. Professzor Úr bevezetésében hangsúlyozta a jogi gondolkodásban megjelenő általános attitűdöt, amely az emberi létezést a mesterséges intelligencia felé helyezi. A jogelmélet szerint az emberi létezésben van valami kontrollálhatatlan amiért küzdenünk kell (Rasch, Rosa). Deli Gergely prezentációjában azt a kérdést tette fel, hogy van-e a jogban valami kontrollálhatatlan amiért küzdenünk kell? Az igazságosság megközelítésének négy módját különítette el: a dogmatikus/érvelő/racionális; a narratív; a tanúságtevő; végül az aletikus (paradigmaváltó) módokat. Deli Gergely megállapítása szerint a négy megközelítési mód mindegyike megtalálható a *Digesta* 3,5,9,1 fragmentumában. A forráshely központi kérdése az volt, hogy a megbízási nélküli ügyvivőt mikor illeti meg kereseti jog az ügyvitellel kapcsolatos költségek kapcsán? A dogmatikus/ésszerű megközelítés Proculushoz köthető, aki szerint az elhagyott bérház megtámasztása esetén jár az *actio*. Celsus érvelése szerint (aletikus) nincs mindig helye keresetnek, például a felesleges dolgot elintéző és a *pater familias*nak hátrányt okozó megbízási nélküli ügyvivő esetében. Julianus narratív módon közelíti meg a kérdést, szerinte aki a bérházat megtámasztja, megkapja költségei megtérítéséhez a keresetet ha hasznosan cselekedett, jöllehet az eredmény nem következett be. Ulpianus tanúságtevő gondolatmenete szerint a *pater familias* mércéjének megfelelően cselekvő megbízási nélküli ügyvivőt illette meg

¹⁰ Az előadótól a magyar romanisztikában bekövetkezett paradigmaváltás, új nézőpontok bizonyos vitatott római jogi fragmentumok, A Római Birodalom jurisztokratikus reformja témájában lásd továbbá: Deli Gergely: Der Grossschmid-Effekt – oder ein Paradigmenwechsel in der ungarischen Romanistik. In Wojciech, Dajczak – Martin, Avenarius – Christian, Baldus (szerk.): Mitteleuropa und das römische Recht. Methodische Herausforderungen an die Romanistik im Kontext der neuen politischen Ordnung nach dem Ersten Weltkrieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2025, 253–276. o.; Deli Gergely: A Fresh Take on Roman Law, or New Perspectives on Certain Disputed Fragments. In Revue Internationale des Droits de l'Antiquité 70, 2024, 303–326. o.; Deli Gergely: A Római Birodalom jurisztokratikus reformja – avagy egy evolúciós zsákutca anamnézise. In Kis Norbert – Máthé Gábor (szerk.): Az európai államok evolúciója: Államszervezési paradigmák. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024, 13–58. o.

a kereseti jog. A magyar polgári jogban a megbízás nélküli ügyvitel fókuszában az ügy urának érdekvédelme áll. Deli Gergely meglátása szerint ez az érdekvédelem automatizálható, hiszen az érdek pénzben könnyen kifejezhető. Ahogyan az ügyvivő helyett a fókusz egyre inkább áthelyeződött az ügy urára, a római jogban is a *pater familias* és annak ideálja helyett az ügy ura (a *dominus*) került a középpontba. A hasznosság helyett a helyénvalóság, a tanúságtevő helyett pedig a dogmatikai megközelítés. A megbízás nélküli ügyvitel a hárompólusú viszony helyett egyre inkább kétoldalúvá vált, eldologiasodott. Időközben tehát valami elveszett, az emberi tényező, az ötödik elem, amiért érdemes küzdenünk. Bár a gépi alapú tanulási folyamatok egyre nagyobb volumenű térnyerése jellemzi jelenlegi világunkat, a jognak mindig lesznek olyan területei, amelyek mesterségesen nem legenerálhatóak. Bár ezeket a területeket fogalmilag nem tudjuk lehatárolni, érezzük őket.

Prof. Dr. Boóc Ádám¹¹ (KRE ÁJK) „*Néhány észrevétel a római jog és a modern választottbíráskodás összefüggéséről*” című referátumában elemezte a választottbíráóság jogintézményének római jogi gyökereit. A modern kereskedelmi választottbíró tisztségének eredetét a római jogi fogalmakban kell elsődlegesen keresnünk. Így a római jogban létezett az *arbiter* mint *bonus vir* (tisztes, derék férfiú). Horatius szerint az *arbiter* a törvényeket is betartja, megbízható, felkérhető. Cicero erkölcsi kategóriaként hivatkozott az *arbitere*re, aki alkalmas mások megsegítésére, tisztes, megbízható személy. Az *arbiter* ugyanakkor két eltérő jelentéssel bírt. Az *arbiter* egyrészt szakbíróként járt el például a csődvagyon felosztására irányuló ügyekben peres úton vagy peren kívül, illetőleg eljárhatott a felek megbízásából is, választottbírói szerződés alapján. A felek a *compromissum* keretében határozták meg, hogy mennyi idő alatt kellett döntenie az adott ügyben a választottbírónak. Mario Talamanca meghatározásában a *compromissum* az eljárási szabályokat foglalja magában, a felek pedig vagy a bírói ítélet végrehajtásában vagy pedig az ítélet teljesítéséhez szükséges valamennyi cselekmény elvégzésében állapodnak meg. Professzor Úr előadásában rámutatott, hogy a modern jogban is egyértelműen jelen van a *receptum arbitrii* intézménye, amely felelősség vállalását is jelentette. Így a modern jogban a kereskedelmi választottbíró ítélethozatali kötelezettsége egyben felelősségi kérdés is volt. Az Magyar Kereskedelmi és Iparkamarára vonatkozó eljárási szabályok szerint a 45 napos határidőt jogszerűtlenül túllépő választottbíró tiszteletdíjának csökkentése szabható ki szankcióként. Mindemelllett az MKIK Összbírói Értekezletére vonatkozó szabályok értelmében a választottbíráóság elnöke saját hatáskörben jogosult bármely választottbíró tiszteletdíjának csökkentésére. A tételes jogtól elrugaszkodott módon ítélező *arbiter* esetében fennáll az *ex aequo et bono* döntés, azaz a méltányosság alapján való ítékezés lehetősége.

Prof. Dr. Benke József¹² (PTE ÁJK) „*Venire contra factum proprium és jogalap nélküli gazdagodás*” című prezentációjában a római jogi jogalap nélküli gazdagodás egyes problémáit elemezte. Benedek Ferenc a jogalap nélküli gazdagodás problémakörével kandidátusi értekezésében és számos tanulmányban is foglakozott. A *venire contra factum proprium* tilalmát a glosszatori iskola meghatározó alakja, Azo Portius generalizálta. Az alaptalan gazdagodás

¹¹ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Boóc Ádám: Remarks to the Liability of Arbitrator in the Roman Law. In Bulletin (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara) 2025/1. szám, 15–24. o.; Boóc Ádám: Remarks to the notion of arbiter in Roman law. In Jus: Rivista di Scienze Giuridiche 2023/1. szám, 73–84. o.

¹² Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Benke József: Antikes, mittelalterliches und gegenwärtiges im Privatrecht. Römische ‚eigentumsrechtliche‘ Kasuistik hinter dem in Azos Brocardica aurea erschienenen und im geltenden ungarischen BGB als allgemeines privatrechtliches Verbot neu kodifizierten Adagium von „venire contra factum proprium nulli conceditur“. In Journal on European History of Law Vol. 12, No. 1, 2021, 130–137. o.; Benke József: A venire contra factum proprium általános magánjogi tilalma – egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló 21. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről. In Állam- és Jogtudomány, Vol. 59, No. 4, 2018, 3–23. o.

visszakövetelhetőségét még az interpolált források is csak kivételesen vezetik vissza az *aequitasra*, a *ius naturalera* vagy a *ius gentiumra*, de még ezek sem szólnak az önellentmondó magatartás tilalmáról. Benedek Ferenc megállapítása szerint az önellentmondó magatartás akkor hozható fel a gazdagodás visszakövetelhetetlensége indokaként, amikor a gazdagító felperes a saját korábbi tényével tudomása ellenére, magatartásának valamilyen jogi elítélés alá eső célzata, valamely jogbeli tévedése alapján kerül utóbb ellenkezésbe.

IV. 3. Szekció

A délutáni szekciókban a történeti és dogmatikai megközelítések kerültek előtérbe, Dr. habil. Jusztinger János elnöklétével.

Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila (KRE ÁJK, NKE ÁNTK) „*Lex citationis*” című előadásában a késő római jog egyik meghatározó normáját, az idézési törvényt elemezte. II. Theodosius és III. Valentinianus 426-os *rescriptuma* talán első alkalommal a jogtörténetben jogforrási szintre emelte a római jogtudósok tudományos írásait és azok tartalmát, az idézési törvény értelmében ugyanis lehetővé vált a jogtudósok műveire való bírói hivatkozás a peres ügyekben. Ez egy olyan fejlődést indított el Európában, ami a jogtudóst, az individumot szaktudása és nem társadalmi származása által jogvitákat eldöntő tényezővé, jogforrássá tette. Eltérő vélemények esetén a többségi álláspontnak kellett érvényesülnie, véleményegyenlőség esetén ha Papinianus nyilatkozott, Papinianus álláspontjához kellett a bírónak igazodnia, ha Papinianus nem nyilatkozott, akkor szabadon eldönthette, hogy kinek az álláspontját követte. Az idézési törvényben felsorolt öt remek római jogász (Papinianus, Ulpianus, Paulus, Gaius és Modestinus) közül Papinianus, Ulpianus és Paulus a *praefectus praetorio* tisztségét is betöltötték, tehát közjogi tevékenységet is végeztek, a császárt Itáliában igazgatási és igazságügyi kérdésekben helyettesítették. A bírónak az öt nagy jogász által idézett jogtudósok véleményeit is figyelembe kellett venniük (Marcellus, Scaevola, Sabinus, Julianus). A *Digesta* fragmentumok megoszlása alapján az öt remek jogász szívesen idézte Sabinust, akitől azonban önálló fragmentum nem szerepel a kodifikált gyűjteményben. Két olyan jogász került bele a *Digestába*, akik a *Lex citationis* keletkezése után működtek, Hermogenianus és Arcadius Charisius. Tribonianus a kodifikációs bizottság elnökeként vélhetően az idézési törvény alapján határozhatta meg, hogy mely jogtudósok műveit kellett feldolgozni. Paulus műveinek adaptációja, egyszerűsítése és a bíróságokra való eljuttatás érdekében született az öt könyvből álló *Pauli Sententiae*. Paulus szaktudásának jelentőségét támasztja alá az a tény, hogy Constantinus idején a jogiskolák negyedik évében kizárólag Paulus véleményeit oktatták. Zárásként Professzor Úr felteszi a kérdést, miszerint vannak-e remek jogászok a 21. században?

Dr. Csoknya Tünde Éva¹³ (PTE ÁJK) „*Piaci erők és állami szabályozás az ókori Róma oktatásában*” elnevezésű referátumában az ókori római oktatás gazdasági és közjogi összefüggéseit vizsgálta. A modern oktatási rendszer alapjait az ókorban kell keresnünk. Az ókori Rómában is működtek tanárok, az anyagi megbecsültség kialakulásában döntő szerepet játszott az állami felismerés, hogy a jogi kereteket meg kell határozni. Ezt megelőzően a nemzeti nevelés korszakáról beszélhetünk, amelyben hiányoztak az intézményi keretek. A családi közeg, a magánfinanszírozás és a szabályozás hiánya jellemezte az oktatást. A görög hatások eredményeként jelent meg az iskolászerű tanítás és a tagozódás. Plautus komédiái említést tesznek a *ludus*ról, amely a nyelvtan, az írás és az olvasás elsajátításának helyszíne

¹³ Az előadótól ugyanebben a témában és az adásvétel mellékegyezményeihez kapcsolódó ingyenes dologhasználat témájában lásd: Csoknya Tünde Éva: Piaci erők és állami szabályozás: észrevételek a tanárok anyagi megbecsültségéről az ókori Róma oktatásában. In *Glossa Iuridica*, Vol. 12, No. 3–4, 2025, 175–189. o.; Csoknya Tünde Éva: Az adásvétel mellékegyezményeihez kapcsolódó ingyenes dologhasználat egyes esetei a klasszikus római jog forrásaiban. In *Glossa Iuridica*, Vol. 7, No. 3–4, 2020, 239–261. o.

volt. Tacitus a retorikai nevelés régi és új formáit hasonlítja össze és az ún. „professzorok színháza” kifejezést használja írásaiban. Az intézményi keretek kialakulását az elitek versengése jellemezte, amely kezdetben piaci alapon, a köztársaság korának végén állami beavatkozás révén funkcionált. A császárkorban Vespasianus, Antonius Pius, Marcus Aurelius és Constantinus egyaránt juttatásokat, mentességeket és kedvezményeket biztosított a tanárok számára. Az oktatás szerepének növekedése az egyenlőtlenségek megjelenését eredményezte. Az oktatók anyagi sikerét egyaránt befolyásolták a személyes tulajdonságok, a magasabb iskolai fokozatba való tartozás, a politikai megfontolások, a népszerűség és a piaci viszonyok. Diocletianus és Gratianus dekrétumai jogi keretet adtak a tanári fizetéseknek és az egyes fokozatoknak. A római császárkorban tehát erőteljes tagozódás és hierarchikus struktúra jellemezte az oktatást. A hatalom felismerte a szónokképzés politikai jelentőségét. Bár kezdetben szolgáltatási piacként működött a tanítás, a császárok felismerték az állami beavatkozás stratégiai jelentőségét, ezáltal lehetővé vált az anyagi biztonság és a megbecsültség megteremtése a tanárok számára.

Dr. habil. Erdődy János¹⁴ (PPKE JÁK) „*Succurri ei debeat? Egy Pomponius-szöveg (Pomp. D. 16, 1, 32 pr. [1 sen. cons.] exegézise*” című prezentációjával járult hozzá a minorokkal kapcsolatos jogi probléma jobb megértéséhez. A *Lex Laetoria* a 25 évnél fiatalabb, önjogú minorokat védte a csalárd üzletektől. A törvény biztosította büntetőkereset, *exceptio* és *in integrum restitutio* Benedek Ferenc megfogalmazásában túlvédettségi helyzetet teremtett a minorok esetében. Az elemzett Pomponius szöveg tényállásában egy nő elfogadja a rá végrehajtásban hagyott hagyatékot, ezáltal az örökhagyó tartozását is magára vállalja. A konkrét esetben aligha adható jogsegély, a *SC Vellaeorum* értelmében alkalmazott *exceptio* a női *intercessio*-hoz kapcsolódik, Pomponius azonban kivételt állapít meg a jogsegélyben részesülés vonatkozásában. A nő szerepét illetően azt kell vizsgálni, hogy becsületesen járt-e el, vagy pedig megkárosította a hitelezőket azáltal, hogy az adósságok kielégítési alapjául szolgáló vagyonelemeket 3. személyekhez juttatta. A párhuzam oka abban rejlik, hogy a *minor* és a *mulier* is átverhető, a különbség pedig abban állapítható meg, hogy míg a *minores* objektív alapon kaptak védelmet, addig a nők csak kivételesen, Pomponius érvelésében kizárólag *fraus* esetén, ha becsületesen jártak el.

A szekciót Dr. Radványi Anna¹⁵ (PPKE JÁK) „*Etiam a maiore: non enim ipso iure.*” „*A minor circumscriptus kérdése az Ulp. D. 4, 4, 16, 2 (11 ad ed) alapján*” című, a római jogi kiskorúvédelem problémáit tárgyaló előadása zárta. Benedek Ferenc kiemelten foglalkozott a *SC Macedonianum* céljának és keletkezési körülményeinek vizsgálatával. A családi vagyon *filius familias* által felelőtlen adósságokkal való megterhelését akadályozó szenátusi határozat kapcsán az adott ügylet hátrányos voltának kimutatása, a *minorok* és a *filius familias* védettségi helyzetének összehasonlítása és szembeállítása a jogi problémák forrása. Az elemzett Ulpianus szövegben az örökös unokahúg biztosítékot ad a kötelmi hagyomány kiadására. A forráshely kapcsán felmerülő kérdés, hogy a biztosíték visszajár-e, milyen alapon és jár-e az eredeti állapot helyreállítása. Aristo szerint jár az eredeti állapot helyreállítása, Pomponius és Ulpianus

¹⁴ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Erdődy János: Korlátok és lehetőségek: A minorok jogi helyzetének egyes aspektusai a *lex Laetoria* és a *praetori edictum* tükrében különös tekintettel az irodalmi forrásokra. In *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 21, No. 2, 2025, 25–39. o.; Erdődy János: „[...] metuont credere omnes [...]”: A minorok és szerződéseik a római jogban. In Erdődy János – Komáromi László (szerk.): „Ad imaginem et similitudinem nostram”. Emberkép a jogban. Pázmány Press, Budapest, 2024, 65–71. o.; Erdődy János: Quod cum minore gestum esse dicetur, animadvertam: Bemerkungen zu den minores, denen im Rahmen der *lex Laetoria* Schutz gewährt wird. In *Pázmány Law Review*, Vol. 7, No. 1, 2020, 87–97. o.

¹⁵ Az előadótól a természetjog, a hitelező megtévesztése adásvételi szerződésnél és az igazságosság témakörében lásd továbbá: Radványi Anna: Natürlicherweise – Naturgemäss – Naturrecht.: Das Bedeutungsfeld einer Aussage Ulpianus. In *Pázmány Law Review*, Vol. 6, No. 1, 2018, 73–82. o.; Radványi Anna: Circumvenio im römischen Kaufvertrag. In *Pázmány Law Review* Vol. 4, No. 1, 2016, 377–386. o.; Radványi Anna: Igazságosság az ókori Rómában: Licere contrahentibus se circumvenire. In *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 11, No. 4, 2013, 251–265. o.

érvelése szerint azonban nem. Mivel a konkrét tényállásban szereplő lány minor lehetett, ezért a *praetori* jogsegélyt igénybe vehette. A *minor circumscriptust* tehát akkor is megillette az *in integrum restitutio*, ha őt a szerződéskötés során rászedték, még akkor is, ha a másik fél nem közvetlenül őt csalta törbe, hanem a helyzetet használta ki.

V. 4. Szekció

A negyedik szekciót Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila vezette. A záró szekcióban Dr. habil. Jusztinger János¹⁶ (PTE ÁJK) „*A korrupció mint közjogi válságtünet. A köztársaságkori Róma példája.*” című prezentációjában mutatta be a köztársaság-korabeli korrupció jelenségét történeti perspektívában. Jusztinger János a korrupció három típusát azonosította előadásában: a választási, a politikai és az igazságszolgáltatási korrupciót. A korrupciós cselekményekre a rómaiak különböző *terminus technicus*okat használtak (pl. *peculatus*, *ambitus*, *concussio publico* stb.) A *cursus honorum* részét képező magisztrátusi tisztségek megszerzése az idő előrehaladtával egyre nagyobb anyagi ráfordítást igényelt a pályázók részéről. Az e célból szervezett játékok, osztogatások, lakomák az éppen aktuális társadalmi elvárásokra reflektáltak sok esetben. A jogellenes *ambitus* mellett legális magatartási formák is léteztek a választási gyakorlatban (*ambitio*). A *consuli* tisztség megszerzéséhez szükséges ajánlás (*commentariolum petitionis*) illetve a választói társulások is részét képezték a választási korrupciónak. A politikai korrupció keretében a tartományi helytartók gyakran kizsákmányolták a helyi elitet, elsikkasztották a túlzott adóztatásból származó javakat, illetőleg gyakran visszaéltek hatalmukkal. A hadizsákmány elsikkasztása (*peculatus*) szintén ide sorolható, ugyanakkor Jusztinger János hangsúlyozta, hogy a politikai haszonszerzés nem volt mindig elítélendő, az járulékos és szerkezeti elemként a római állam működésének részét képezte. Az igazságszolgáltatás működését csorbitó korrupciós tendenciák közé tartozott a bírák megvesztegetése, a tanúk befolyásolása és a politikai nyomásgyakorlás is, koncepciós perek formájában. A köztársaság válságai rámutatnak, hogy a politikai rendszerek tűréshatára véges.

Dr. habil. Újvári Emese¹⁷ (DE ÁJK) „*Faanyag-szükséglet és takarékosági intézkedések az ókori Rómában*” címet viselő előadásában az antik gazdálkodás környezeti és gazdasági aspektusait elemezte. Előadásában megállapítást nyert, hogy a rómaiak számára nagyon értékes anyagnak számított a hosszúfából készült gerenda, amelyet épületek, hajók építésénél, járművek, háztartási eszközök és bútorok készítésénél használtak fel. A tűzifa (*lignum*) kiemelt fontosságú volt a téglá- és az üveggyártás, a mészégetés, a vas és az ezüst kiolvasztás szempontjából. A magas fák hiánya miatt a 4. században a birodalom tűzifa importálására

¹⁶ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Jusztinger János: Adóreform és központi árszabályozás a 3. század gazdasági krízisében: Diocletianus válasza az inflációs válságra. In Diké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jegtörténeti Kutatócsoport Folyóirata, Vol. 7, No. 2, 2023, 261–267. o.; Jusztinger János: Válságjogi intézmények az antik római adásvételnél: Feléltúli sérelem és központi árszabályozás. In Boóc Ádám – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Studia in honorem 65 Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 175–182. o.*; Jusztinger János: Gondolatok a köztársaság korabeli adóztatás hatékonyságáról az ókori Rómában. In El Beheiri Nadja – Szabó István (szerk.): *Viginti quinque annis II.: Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. tanévében. Pázmány Press, Budapest, 2020, 147–160. o.*

¹⁷ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Újvári Emese: A magántulajdonban álló fák védelmét célzó római jogi normák. In *Forum: Acta Juridica et Politica*, Vol. 14, No.1, 2024, 299–322. o.; Újvári Emese: A hasznonélvező jogai és kötelezettségei a mezőgazdasági ingatlanhoz tartozó fák, illetve erdő vonatkozásában a római jogban. In Boóc Ádám; Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Studia in honorem 65 Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 335–344. o.*; Újvári Emese: Die Haftung der Erben der Munizipalmagistrate. Beispiele aus dem Bereich der magistratischen Vormundsbestellung = The Responsibility of the Heirs of the Magistratus Municipales. Examples from the Field of Datio Tutoris by the Magistrates. In *Journal on European History of Law*, Vol. 14, No.2, 2023, 236–245. o.

kényszerült. A takarékosági intézkedések mellett a rómaiak jogilag is védtek az építkezésekhez használt faanyagokat, így a gerendák (később kiterjesztették minden építőanyagra) kiperlésének lehetőségét korlátozták. A jogi védelem a tulajdonosok és a közösség érdekeit is szolgálta. A jogi szabályozás célja volt a császár presztízsének, a római városok esztétikájának és a lakásállománynak a megőrzése, a spekuláció tiltása, valamint a városok hanyatlásának a megállítása. Az eltérő építkezési gyakorlatok elősegítették a faanyagokkal való spórolást, a napenergia hasznosítását, a lakóépületek tájolását, illetőleg a teleki szolgáltatások részletes szabályozását és a szolgalmi jogosult védettebb pozícióját gazdasági okok és a jogi előrelátás indokolták.

Dr. Bajánházy István¹⁸ (ME ÁJK) „*A csatavesztés büntetőjogi következményei a római jogban*” címmel tartotta meg referátumát, amelyben a büntetőjogi vonatkozásokat vizsgálta. Livius leírásaiból számos csatavesztés miatt indított perről van tudomásunk (pl. Publius Claudius Pulcher, Gnaeus Fulvius Flaccus elleni perek). A hitelességet erősíti, hogy a vonatkozó tényállások rövid és tömör megfogalmazásúak, valamint, hogy a későbbi perek igazolják a korábbiakat. A perekben a néptribunus és a *comitia* együttesen járt el. A vád keretében azt a kérdést vizsgálták, hogy a vádlott (*imperator, consul, praetor*) kellő időben bocsátkozott-e harcba, jó consul módjára teljesített-e és végeredményben a rómaiak győztek-e vagy őket győzték le. A védekezés a túlélő katonák tanúvallomásain és a hadiszerencsére való hivatkozáson alapult, amelyet többlettényállási elemként bizonyítani kellett. A csatavesztésre vonatkozó egységes *terminus technicus*sal nem találkozunk a vonatkozó forrásokban. Valószínűsíthető, hogy a *perduellio* elveszett enyhébb, gondatlan alakzatáról van szó. A tényállási elemek magukban foglalhatták a katonai tábor feladását, a csata és az ellenség elől való megfutamodást, a hadiszerencse forgandóságát és a balszerencse lehetőségét is. A hadvezér feladatai közé tartozott a hadvezetés, a *pater familias* fele gondoskodás, a fegyelem biztosítása, a betegek ellátása, az ételmezés. A rossz hadvezér ezzel szemben az alapos felkészülést elhanyagolta, rosszul választotta meg a tábor és a csata helyét és nem biztosította a kellő fegyelmet a katonák soraiban. A felelősség kérdésének megállapításánál tehát a jó konzul, a jó hadvezér, a *bonus et diligens pater familias* objektív mércéje volt irányadó. A büntetőjogi következmények közé tartozott a pénzbüntetés, az önkéntes száműzetés.

Dr. Sárnyé Dr. habil. Gedeon Magdolna¹⁹ (ME ÁJK) „*Argumentum ad absurdum a római jog forrásaiban*” című előadásában a jogi érvelés módszertani kérdéseire fókuszált. A vonatkozó római jogi forrásokban a *falsum, ineptum, ridiculum* kifejezésekkel is találkozhatunk. A *falsum* és az *ineptum* az *argumentum ad absurdum* hibás, alaptalan alkalmazásának következménye. A *ridiculum* értelmében más jogok nevetségesnek minősültek a római joghoz képest. Tanárnő megállapítása szerint az abszurditás egyfajta dogmatizáló funkciót töltött be a római jogban. Az *ad absurdum* érvelést a latin rétorok előszeretettel használták, a módszer az indirekt bizonyítás eszközeként szolgált. Az *argumentum ad absurdum* megtalálható a *Digesta* egyes fragmentumaiban (Paul. D. 6,1,2,3,3; Ulp. D. 40,9,12,1; Cel. D. 37,6,6; Cel. D. 8,6,6,1b; Jul. D. 9,2,51,2), Cicero szónoklataiban (Cic. orat.

¹⁸ Az előadótól a római büntetőjog témakörében lásd továbbá: Bajánházy István: A peculatus perek a római köztársaság korában. In Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXV, 2017, 7–29. o.; Bajánházy István: Szemelvények a római büntetőeljárás köréből. In Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium-Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 6/11: 2, 2005, 31–55. o.; Bajánházy István: A crimenek Titus Livius művében. In Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica Vol. 65, No. 2, 2004, 21–37. o.

¹⁹ Az előadótól a vérfürdő-argumentum, az imperitia és az ókori római sport témájában lásd továbbá: Sárnyé Gedeon Magdolna: A Rose és Rosahl eset és a vérfürdő-argumentum. In Varga Zoltán (szerk.): Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 4. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2025, 38–44. o.; Sárnyé Gedeon Magdolna: Az imperitia a római jog forrásaiban. In Erdélyi Jogélet Vol. 3, No. 4, 2024, 41–56. o.; Sárnyé Gedeon Magdolna: Gondolatok a sport fogalmáról, kitekintéssel az ókori római „sporttevékenységekre. In Miskolci Jogi Szemle, 2022, 64–77. o.

1,44,197), Gaius Institúcióiban (G. Inst. 2,78; 2,1,34). Az érvelés megjelenik öröklési jogi esetekben és a járulékos dologegyesülésnél is. A módszer alkalmazásánál vizsgálni kell a következetesség, a teljesség és a kizárólagosság követelményének fennállását is.

A szekciót Dr. Bessenyő András²⁰ (PTE ÁJK) „*Das neue Antlitz der Romanistik (kategoriale Probleme der herrschenden Lehre)*” című referátuma zárta, amely a romanisztika kortárs irányzatait és elméleti problémáit tekintette át. Az előadó mélyrehatóan elemezte a jog megnyilvánulási formái, így az objektív és a szubjektív jog közötti különbségeket és felveti a kérdést, hogy az ókori római joggal kapcsolatban beszélhetünk-e egyáltalán szubjektív jogról. A kérdést érintő római jogi forrásokat Bessenyő András ütközteti a témával foglalkozó legfontosabb francia, német és olasz szerzők írásaival.

Az egész napos élénk szakmai párbeszédet megvalósító konferenciát Prof. Dr. Pókecz Kovács Attila beszédje zárta. A konferencia végén Benedek Ferenc egykori tanítványai, így egy nála 1985-ben vizsgázó hallgató is elismerőleg szólt az ünnepelt tevékenységéről.

Irodalomjegyzék

Bajánházy István: A crimenek Titus Livius művében. In *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Vol. 65, No. 2, 2004, 21–37. o.

Bajánházy István: A peculatus perek a római köztársaság korában. In *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV, 2017, 7–29. o.

Bajánházy István: Szemelvények a római büntetőeljárás köréből. In *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium-Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai* 6/11: 2, 2005, 31–55. o.

Benke József: Antikes, mittelalterliches und gegenwärtiges im Privatrecht. Römische ‚eigentumsrechtliche‘ Kasuistik hinter dem in Azos Brocardica aurea erschienenen und im geltenden ungarischen BGB als allgemeines privatrechtliches Verbot neu kodifizierten Adagium von „venire contra factum proprium nulli conceditur“. In *Journal on European History of Law* Vol. 12, No. 1, 2021, 130–137. o. <https://doi.org/10.66847/jehl.v12i1.799>

Benke József: A venire contra factum proprium általános magánjogi tilalma – egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló 21. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről. In *Állam- és Jogtudomány*, Vol. 59, No. 4, 2018, 3–23. o.

Bessenyő András: Kauf unbestimmter Mengen von Fungibilien oder Sachgesamtheiten: Kritische Bemerkungen zur romanischen Lehre vom Kauf zukünftiger Dinge. In Jakab Éva (szerk.): *Tanulmányok dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2004, 87–114. o.

Bessenyő András: *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010.

²⁰ Az előadótól ugyanebben a témában lásd: Bessenyő András: *Római magánjog: a római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010.; Bessenyő András: Kauf unbestimmter Mengen von Fungibilien oder Sachgesamtheiten: Kritische Bemerkungen zur romanischen Lehre vom Kauf zukünftiger Dinge. In Jakab Éva (szerk.): *Tanulmányok dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2004, 87–114. o.

Boóc Ádám: Remarks to the Liability of Arbitrator in the Roman Law. In *Bulletin (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara)*, 2025, No. 1, 15–24. o.

Boóc Ádám: Remarks to the notion of arbiter in Roman law. In *Jus: Rivista di Scienze Giuridiche*, 2023, No. 1, 73–84. o.

Csoknya Tünde Éva: Az adásvétel mellékegyezményeihez kapcsolódó ingyenes dologhasználat egyes esetei a klasszikus római jog forrásaiban. In *Glossa Iuridica*, Vol. 7, No. 3–4, 2020, 239–261. o.

Csoknya Tünde Éva: Piaci erők és állami szabályozás: észrevételek a tanárok anyagi megbecsültségéről az ókori Róma oktatásában. In *Glossa Iuridica*, Vol. 12, No. 3–4, 2025, 175–189. o. <https://doi.org/10.55194/GI.2025.3-4.8>

Deli Gergely: A Fresh Take on Roman Law, or New Perspectives on Certain Disputed Fragments. In *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité* 70, 2024, 303–326. o.

Deli Gergely: A Római Birodalom jurisztokratikus reformja – avagy egy evolúciós zsákutca anamnézise. In Kis Norbert – Máthé Gábor (szerk.): *Az európai államok evolúciója: Államszervezési paradigmák*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2024, 13–58. o. https://doi.org/10.36250/01199_02

Deli Gergely: Der Grossschmid-Effekt – oder ein Paradigmenwechsel in der ungarischen Romanistik. In Wojciech, Dajczak – Martin, Avenarius – Christian, Baldus (szerk.): *Mitteuropa und das römische Recht. Methodische Herausforderungen an die Romanistik im Kontext der neuen politischen Ordnung nach dem Ersten Weltkrieg*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2025, 253–276. o.

El Beheiri Nadja: Egy felszabadított rabszolga érvényesíti jogait. In Boóc Ádám – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Studia in honorem 65 Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 107–113. o.*

El Beheiri Nadja: Recovery of an Undue Payment by a Manumitted Slave in Ancient Rome. In *Strathmore Law Journal*, Vol. 6, No. 1, 2022, 213–231. o. <https://doi.org/10.52907/slj.v6i1.199>

El Beheiri Nadja: Sklaverei und Freiheit bei Theodor Mommsen. In *Pázmány Law Review*, Vol. 3, No. 1, 2015, 105–114. o.

Erdődy János: Korlátok és lehetőségek: A minorok jogi helyzetének egyes aspektusai a lex Laetoria és a praetori edictum tükrében különös tekintettel az irodalmi forrásokra. In *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 21, No. 2, 2025, 25–39. o. <https://doi.org/10.69695/ias.2025.2.02>

Erdődy János: „[...] metuont credere omnes [...]”: A minorok és szerződéseik a római jogban. In Erdődy János – Komáromi László (szerk.): *„Ad imaginem et similitudinem nostram”*. Emberkép a jogban. Pázmány Press, Budapest, 2024, 65–71. o.

Erdődy János: Quod cum minore gestum esse dicetur, animadvertam: Bemerkungen zu den minores, denen im Rahmen der lex Laetoria Schutz gewährt wird. In *Pázmány Law Review*, Vol. 7, No. 1, 2020, 87–97. o. <https://doi.org/10.55019/plr.2020.1.87-97>

Földi András: Appunti sulla categoria dei quasi-delitti. In Talamanca, Mario – Anon, (szerk.): *Iuris vincula 3: Studi in onore di Mario Talamanca*. Jovene Editore, Napoli, 2001, 411–438. o.

Földi András: Appunti sulla responsabilità per l' 'exercitor in potestate'. In Hamza Gábor – Kajtár István – Zlinszky János (szerk.): *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére*. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1996, 73–81. o.

Földi András: Reflections on the mission ("Beruf") of Romanists of our time. In *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité*, Vol. 70, No. 1, 2024, 337–350. o.

Hamza Gábor: Approximation and Harmonization of Private law in Europe: Reflections from the Viewpoint of Comparative Law. In Siliquini-Cinelli, Luca – Gianti, Davide – Balestrieri, Mauro: *The Grand Strategy of Comparative Law*. Routledge, London, 268–281. o.

Hamza Gábor: Észrevételek a római jog és az európai jog kapcsolatáról, tekintettel Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásának huszadik évfordulójára. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Osztoivits András – Varju Márton (szerk.): *Az európai jog szerepe a magyar jogfejlődésben 2004–2024*. Osiris Kiadó, ELTE TK Jogtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2025, 69–84. o.

Hamza Gábor: Trends in the Development of Private Law in Europe from the Beginning to the End of the 20th Century I.: The Origins of European Private Law and its Development in the Middle Ages. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2025.

Jakab Éva: Frauen in letztwilligen Verfügungen: Die dokumentarische Überlieferung. In Babusiaux, Ulrike – Kolb, Anne (szerk.): *Das römische Testament: Funktion, Archivierung und Tradition*. De Gruyter, Berlin, 2026, 159–187. o. <https://doi.org/10.1515/9783111694634-006>

Jakab Éva: Legal pluralism in the Roman Empire. A case study. In *Hungarian Journal of Legal Studies*, Vol. 65, No. 1, 2024, 56–72. o. <https://doi.org/10.1556/2052.2024.00542>

Jakab Éva: Quod se emisse diceret: Überlegungen zu einer Urkunde aus dem antiken London (RIB II 2443.19 = AE 1994, 1093). In *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis-Revue d'Histoire du Droit-The Legal History Review*, Vol. 92, No. 1–2, 2024, 1–36. o. <https://doi.org/10.1163/15718190-20241201>

Jusztinger János: Adóreform és központi árszabályozás a 3. század gazdasági krízisében: Diocletianus válasza az inflációs válságra. In Diké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata, Vol. 7, No. 2, 2023, 261–267. o. <https://doi.org/10.15170/Dike.2023.07.02.17>

Jusztinger János: Gondolatok a köztársaság korabeli adóztatás hatékonyságáról az ókori Rómában. In El Beheiri Nadja – Szabó István (szerk.): *Viginti quinque annis II.: Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JÁK 25. tanévében*. Pázmány Press, Budapest, 2020, 147–160. o.

Jusztinger János: Válságjogi intézmények az antik római adásvételnél: Felértúli sérelem és központi árszabályozás. In Boóc Ádám – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Studia in honorem 65*

Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 175–182. o.

Pókecz Kovács Attila: A bizonyítás jellege a római cognitio eljárásban. In Hideg Milán István – Simon Károly László (szerk.): Emlékkötet Kengyel Miklós tiszteletére: *Ius est ars boni et aequi*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022, 185–192. o.

Pókecz Kovács Attila: A principatus közjoga (Kr. e. 27 – Kr.u. 284). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2016.

Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc a könyvtárápító jogtudós (1926–2007). In Kokovai Szabina – Pohánka Éva (szerk.): Ünnepi tanulmányok Móró Mária Anna tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, Pécs, 2009, 273–282. o.

Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc a nemzetközi tekintélyű római jogász (1926–2007). In Béli Gábor (szerk.): Benedek Ferenc professzor emlékezete. A Zalaegerszegen 2019. június 6. napján megtartott emlékülés előadásai. Bíbor Kiadó, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 2019, 20–41. o.

Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc életműve (1926-2007). In *Jura*, Vol. 14, No. 2, 2008, 183–196. o.

Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc (1926–2007). In Hamza Gábor – Siklósi Iván (szerk.): Magyar jogtudósok IV. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 137–156. o.

Pókecz Kovács Attila: Constantinus kormányzati és igazgatási reformjai (306-337). In Tóth J. Zoltán – Einvág Benjámin Máté (szerk.): 60 *Studia in honorem Szilvia Köbel*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2025, 141–152. o.

Radványi Anna: *Circumvenio im römischen Kaufvertrag*. In *Pázmány Law Review*, Vol. 4, No.1, 2016, 377–386. o.

Radványi Anna: Igazságosság az ókori Rómában: *Licere contrahentibus se circumvenire*. In *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 11, No. 4, 2013, 251–265. o.

Radványi Anna: *Natürlicherweise – Naturgemäss – Naturrecht. Das Bedeutungsfeld einer Aussage Ulpians*. In *Pázmány Law Review*, Vol. 6, No.1, 2018, 73–82. o.

Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust: Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC, Budapest, 2017.

Sándor István: A vagyonvédelem jogi eszközeinek legújabb nemzetközi tendenciái: Az angolszász trust és annak más jogrendszerekben kialakított megfelelőinek áttekintése, e jogi konstrukciók vagyonvédelmi jellegének elemzése. HVG-ORAC, Budapest, 2019.

Sándor István: A vagyonvédelmi trustok elterjedése az Amerikai Egyesült Államokban. In Boóc Ádám – Sándor István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére*. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2019, 237–246. o.

Sáryné Gedeon Magdolna: A Rose és Rosahl eset és a vérfürdő-argumentum. In Varga Zoltán (szerk.): Jogi kihívások és válaszok a XXI. században 4. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2025, 38–44. o.

Sáryné Gedeon Magdolna: Az imperitia a római jog forrásaiban. In Erdélyi Jogélet, Vol. 3, No. 4, 2024, 41–56. o.

Sáryné Gedeon Magdolna: Gondolatok a sport fogalmáról, kitekintéssel az ókori római „sporttevékenységekre. In Miskolci Jogi Szemle, 2022, 64–77. o.
<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1938>

Újvári Emese: A hasznonélvező jogai és kötelezettségei a mezőgazdasági ingatlanhoz tartozó fák, illetve erdő vonatkozásában a római jogban. In Boóc Ádám – Pókecz Kovács Attila (szerk.): Studia in honorem 65 Éva Jakab. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2023, 335–344. o.

Újvári Emese: A magántulajdonban álló fák védelmét célzó római jogi normák. In Forum: Acta Juridica et Politica, Vol. 14, No.1, 2024, 299–322. o.

Újvári Emese: Die Haftung der Erben der Munizipalmagistrate. Beispiele aus dem Bereich der magistratischen Vormundsbestellung = The Responsibility of the Heirs of the Magistratus Municipales. Examples from the Field of Datio Tutoris by the Magistrates. In Journal on European History of Law, Vol. 14, No.2, 2023, 236–245. o.
<https://doi.org/10.66847/jehl.v14i2.194>